



<http://www.eab.org.tr>

Educational Research Association  
The International Journal of  
Educational Researchers 2016, 7(2): 32-43  
ISSN: 1308-9501



<http://ijer.eab.org.tr>

## **Intercultural Dialogue and Prejudice in a Multicultural Society, Case of Immigrants of Turkish origin in Germany**

(Çokkültürlü Bir Toplumda Kültürlerarası Diyalog ve Önyargılar, Almanya'daki Türk Kökenli Göçmenler Örneği)

**Nevide Akpınar Dellal<sup>1</sup>**

---

### **Abstract**

Illustrates the example of immigrants of Turkish origin in Germany intercultural dialogue in a multicultural society and prejudices are treated in this study. In the middle of the last century appeared a transnational worker immigration due to the need of the industrialized countries. At that time Germany took working immigrants from Turkey under contract and now live in Germany about 2.5 million people of Turkish origin. Germany, in which people from different backgrounds, as well as other European countries that have experienced a similar manner immigration, have become multicultural societies. In this study, starting from the idea that one of the biggest and hardest / most important obstacles of integration in Europe sedentary immigrant Turks with the peoples of Europe, the inherited through history prejudices, stereotypes and images are, which is why the Turkish immigrants more problems by mutual dialogue than others. Using the example of Turkish immigrants who immigrated in the 1960s to Germany, the efforts for Sharing Life of the two cultures in dialogue and Image-based and prejudiced Viewpoint, which hampered the cohabitation and coexistence-living of different cultures were treated and as result of the work was trying to make a contribution to dialogue of these two cultures that are two to see complementary cultures of the same society.

### **Zusammenfassung**

Veranschaulicht am Beispiel der Einwanderer türkischer Herkunft in Deutschland werden in diesem Beitrag interkultureller Dialog in einer multikulturellen Gesellschaft und Vorurteile behandelt. In der Mitte des letzten Jahrhunderts entstand aufgrund des Bedarfs der Industriestaaten eine länderübergreifende Arbeitereinwanderung. Zu jener Zeit nahm Deutschland Arbeitereinwanderer aus der Türkei unter Vertrag und heute leben in Deutschland ca. 2,5 Millionen Türken. Deutschland, in dem Menschen unterschiedlichster Herkunft leben, sowie auch andere europäische Länder, die auf ähnliche Weise Einwanderung erfahren haben, sind zu multikulturellen Gesellschaften geworden. In diesem Beitrag wird von dem Gedanken ausgegangen, dass eines der größten und härtesten/wichtigsten Hindernisse der Integration in Europa sesshaften eingewanderten Türken mit den Völkern Europas, die durch die Geschichte vererbten Vorurteile, Stereotypen und Images sind, weshalb die türkischen Einwanderer mehr Probleme im gegenseitigen Dialog haben, als andere. Am Beispiel der türkischen Einwanderer, die ab den 1960er Jahren nach Deutschland einwanderten, wurden die Bemühungen für das Miteinander-Leben der beiden Kulturen im Dialog sowie die Image bezogenen und vorurteilhaften Blickwinkel, die das Zusammenleben und Miteinander-Auskommen verschiedener Kulturen erschwerten, behandelt und als Resultat der Arbeit wurde versucht, ein Beitrag zum Dialog dieser beiden Kulturen, die als zwei sich ergänzende Kulturen einunderselben Gesellschaft zu sehen sind, zu leisten.

---

<sup>1</sup> Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Muğla, [nevakdel@mu.edu.tr](mailto:nevakdel@mu.edu.tr)

## **Giriş**

Toplumların her katmanında bulunabilen önyargılı insan ve gruplar, atalarından miras aldıkları düşünce, görüş ve kalıpları aşırp gerçeklere ulaşmakta çoğunlukla zorlanmakta ve çeşitli düzeylerde toplumsal sorunlara neden olmaktadır. Barışçıl birlikte yaşamı tehdit eden önyargı ve imgelerin kabul görmüş insancıl/hümanist ve demokratik düşüncelerle ilişkilendirilmesi söz konusu değildir. Onlar, demokratik ve insancıl olmayan tutumlara, toplumsal barış karşıtı hareketlere, uzlaşmazlık ve saldırganlığa neden olmaktadır. Toplumların veya bir toplumdaki toplumsal grupların birbirlerine karşı besledikleri önyargı ve imgelerin araştırılması ve yarattığı sorunların çözülmesi günümüzde önemli bir sorun olarak karşımızda bulunmaktadır. Bu çalışmada, Almanya'daki Türk kökenli göçmenlerin içinde yaşadıkları toplumda başatmek zorunda kaldıkları en çetin sorunlardan biri olan önyargılar ve olumsuz imgeler ele alınmıştır.

Bilindiği üzere 1960'lı yıllarda çoğunlukla Türkiye'den, İtalya, Yunanistan ve diğer Güney Avrupa ülkelerinden Almanya'ya başlayan göç, ülkede çok farklı sancıları beraberinde getirmiştir. Farklı kültürel özellikler taşıyan insanların birarada yaşaması, birbirini kabul etmesi hiç de öyle kolay olmamış, başlangıçta büyük sorunlar çıkmış ve sorunsuz anlaşma ve birlikte yaşam için çok büyük çabalar gerekmiştir. İnsanlarla birlikte, kültürel kökleri ve yaşam tarzları da göç etmiştir çünkü. İnsanlığın da henüz anılan anlamda birlikte yaşama kültürü yoktur. İsviçreli yazar Max Frisch'in sürekli alıntılanan, "Biz işçileri çağırdık, ama insanlar geldi" sözü yaşanan insani sorunları dolaylı olarak en güzel şekilde anlatmıştır. İşçi göçü bağlamında değişik kültürler bir araya gelmişti ve kültürlerin birbirlerine ilişkin bilgileri doğrudan deneyime dayanmıyordu. Herbir kültür, öteki durumundaki kültürleri geçmişten aktarılan imgelerle, önyargı ve kalıpyargılarıyla değerlendiriyorlardı. Türkler ve Almanlar bağlamında ise geçmiş tarihleri, düşünceleri, yaşayış tarzları, dilleri, dinleri ve dünyayı algılayış biçimleri ile tamamen farklı iki kültür Almanya'da buluşmuştu.

Türk insanı karşısında Avrupa'da halihazırda varolan Türk imgesinin tarihi kökenleri çok eskilere dayanmaktaydı. Geçmişin savaşçıl ilişkiler tarihi ve Avrupa'da Türklere maksatlı olarak olumsuz özelliklerin yaftalandığı tüm diğer dönemler dolayısıyla, Almanya'da buluşan bu her iki kültürün birbirlerine bakışları doğal olarak başlangıçta oldukça önyargılı ve olumsuzdu. Birbirlerine ilişkin düşünce ve görüşlerinin savaşçıl ve olumsuz şekillenen ilişkiler tarihi nedeniyle kalıpyargı, önyargı ve imgelerle bezenmiş olması da aslında kaçınılmaz bir durumdu. Bundan başka Avrupalıların tarihsel süreçte Türklerle ilgili edindiği

bilgilerin çoğu, bugünkü anlamda iletişim olanaklarının olmadığı dönemlerde sadece başkalarından duyulanlara ve kendi kültürleri tarafından aktarılan sınırlı bilgilere dayanıyordu.

Avrupa ülkeleri ile Türklerin geçmiş ilişkiler tarihi genellikle savaşlar tarihi olduğu için, bazen korkulara, bazen siyasi amaçlara ve bazen de eksik bilgilere dayalı olarak Avrupa ülkelerinde geçmişte Türklerle ilgili olumsuz nitelikler ısrarla vurgulanmış ve “Türlklere ilişkin sayısız önyargı ve imge”<sup>2</sup> geliştirilmişti.

Osmanlı Türkleri, onbeşinci, onaltıncı ve onyedinci yüzyıllarda Avrupalılar için çok büyük bir tehlike ifade etmekteydi. Avrupalının yanı başında hissettiği tehlike ve korku nedeniyle Türkler, Hıristiyanlığın ezeli düşmanı olarak algılanmıştır. Ayrıca o yüzyıllarda Türkleri “Tanrı’nın cezası”<sup>3</sup> olarak gören düşünceler de oldukça yaygındı. Böylece Türk imgesi bu korku hali durumları ve din düşmanı tasavvurlar etkisiyle genel itibarıyla olumsuz şekillendi. Osmanlı Devleti’nin Onaltıncı Yüzyıl’a kadar olan güçlü egemenliği, Avrupalı halkların hafızasına ek olarak “*Türk savaşları*”, “*Türk tehdidi*”, “*Türk korkusu*”, “*Türk çıkmazı/sıkıntısı*” gibi “Türk” sözcüğüyle türetilmiş bir hayli kavram ve sözcük yerleşirmiştir.<sup>4</sup> Onyedinci Yüzyıl’dan itibaren yavaş yavaş gelişen ve Onsekizinci Yüzyılda yaşanan Aydınlanma Çağı’<sup>5</sup>nda, Türkler aydınlanan Avrupa insanının yavaş yavaş karşı tipini ifade etmeye başladı. Bu da yeni olumsuz özellikler yüklenmesine neden oldu. Ondokuzuncu Yüzyıl’da Batı tarafından Osmanlı topraklarında sürdürülen sömürgeci tutum, tüm bunlara ek olarak başka önyargıları da yapay bir şekilde arttırdı. Çünkü yüzyılın “Sanayileşme” atılımı sonucunda Avrupalının kendisini üstün gören bakış açısı, diğerini küçümsemesini beraberinde getirdi. Aynı yüzyılda başka bir görüngü de, yine Avrupalının sömürgeleştirmek istediği topraklarda güttüğü bir politikaydı. Batı, maksatlı bir şekilde göz koyduğu toprakların halklarına olumsuz nitelikler yüklüyor ve bu halkları işe yaramaz ilan ederek, daha iyi niteliklere sahip oldukları ve daha iyi yönetecekleri gerekçeleriyle sömürgeleştirmeyi

<sup>2</sup> Daha fazla bilgi için bkz. Akpınar Dellal, Nevide, *Türk Sorunu, Asya-Avrupa Ekseninde Türkler*, İstanbul 2006: Buke Yayınları, S. 15 vd., Kalpyargı, önyargı ve imgeler de çoğu zaman doğası gereği kültürlerin bir parçası olarak kuşaktan kuşağa miras olarak aktarılır ve arzulanan hoşgörölü, barışçıl ve insan merkezli bakış açılarının hakim olduğu ortamları engeller. Çünkü bunlar, insanların önünde perde oluşturular ve onları gerçekleri görmekten alıkoyarlar.

<sup>3</sup> Daha fazla bilgi için bkz. Akpınar Dellal, Nevide, “*Türkenbild in den deutschsprachigen ‚Newen Zeitungen‘. Zur Wahrnehmung der Türken im deutschsprachigen Gebiet am Beginn der Frühen Neuzeit*”. Saarbrücken, 2010

<sup>4</sup> Scholtze, Christian A., *Die orientalische Frage in der öffentlichen Meinung des 16. Jahrhunderts*. Frankenberg 1880

<sup>5</sup> Ünlü Alman filozofu Immanuel Kant’a (1724-1804) göre Aydınlanma, insanın kendi sorumluluğundaki reşit olmama durumundan çıkmasıdır. “Kendi aklını kullanma cesareti göster” Aydınlanma Çağı’nın en önemli ilkesidir. İnsan, dünyadaki sorunları ve olayları mantığıyla kavramalıdır, dünyadaki kendi yerini bilmeli ve mantık yasaları doğrultusunda davranmalıdır. Daha fazla bilgi için bkz. Zacharias, Ernst Ludwig/Reinelt, Herbert, *Lehrbuch für den Literaturunterricht in den Klassen 8-10. Zur Entwicklung der Literatur und bedeutender Dichterpersönlichkeiten*. Volkseigener Verlag. Berlin 1974, s. 32 vd.

kendilerine hak sayıyorlardı.<sup>6</sup> Osmanlı Devleti'ne de aynı muamele uygulanmaya çalışılmıştır. Onlara göre Türkler, "göçebelikleri", "dinleri", "eve kapalı yaşam tarzları" nedeniyle, "uygarlık karşıtı olmalarıyla" ve "uyuşuk", "tembel", "eğitimsiz", "kayıtsız" ve "gevşek", "çok sigara tüketen", "sürekli hayal kuran", "hayal peşinde koşan", "gelecek kaygısı taşımayan", "pasif", "güçsüz", "katılımsız", "ilkel" ve "kaderci" Asya kişilikleriyle devleti iyi yönetmekten acizdiler.<sup>7</sup> Böyle bir acizlik sarmalındaki halkın elindeki bu "değerli" topraklar alınmalı, daha "iyi ellerde" yönetilmeliydi.

Kısaca betimlenen tüm bu tarihsel arkaplanın, Türklere karşı bugünkü görüş ve tutumları hala belirliyor olduğu gerçeği açıkça bir sorun olarak karşımızda bulunmaktadır. Kısacası çok eski dönemlere özgü ve o dönemlerde çoğu zaman da yapay olarak yaratılmış ve kullanılmış olan bu önyargılar ve olumsuz imge unsurları "bugünkü Türklerin alnında" tarihsel bir önyargı olarak kaldı.

Onur Bilge Kula'nın da belirttiği gibi, bugün "her kültür, gerek iç çeşitliliği ve sosyolojik katmanlaşması, gerekse diğer kültürlerle etkileşimi nedeniyle çoğuldur ve bu niteliğiyle çoğulculuğa eğilimlidir... Kültürler taş ya da dondurulmuş yapılar değildir."<sup>8</sup> Çağın tanığı olunduğu üzere, kitle iletişim araçları ve ülkeler arasındaki kolaylaşan trafik nedeniyle, bugün tüm kültürler arasında çok yönlü ilişkiler oluşmuştur. Ayrıca son elli yılın göç ülkeleri konumlarıyla birçok Avrupa ülkesinde kültürler iç içe geçmiş haldedir ve bu ülkeler artık çokkültürlü toplumlar olarak kabul görmüştür. Bugün artık Federal Almanya gibi son 40-50 yıldır yoğun göç alan ülkeler, kendilerini bir göç ülkesi olarak kabullenmiş ve çokkültürlü bir toplum<sup>9</sup> olduklarını da ilan etmişlerdir. Önceleri misafir işçi olarak kabul edilen ve bir süre sonra dönmesi beklenen kişiler ve kültürleri, artık geçen son otuz yılda orada kalıcılaştılar. 1990'lı yılların başında bu ülkelerde misafir işçilerin ülkelerine geri dönme ihtimalinin azaldığının ve daha kalıcı olacaklarının farkına varılır varılmaz da, yaşanan diyalog sorunlarının çözüm yolları üzerinde yoğun çabalar başlatıldı.

<sup>6</sup> Schulzki-Haddouti, Christiane, *Identität und Wahrnehmung bei Ida von Hahn-Hahn und Ida Pfeiffer anhand ihrer Orientberichte, Diplomarbeit im Studiengang Kulturpädagogik*, Hildesheim 1995

<sup>7</sup> Timur, Feridun, *Avrupamerkezci Söylemde Monolitik Türkiye İmajının Değişmezliği, Türkiye ve Siyaset Dergisi*, Mart-Nisan 200; Akpınar Dellal, Nevide, "Türkenbild in den deutschsprachigen ‚Newen Zeitungen‘. Zur Wahrnehmung der Türken im deutschsprachigen Gebiet am Beginn der Frühen Neuzeit". Saarbrücken, Kasım 2010: Südwestdeutscher Verlag, 334 Sayfa; Said, Edward, *Oryantalizm*, <http://www.yuksekhedef.com/kozet/sosyal/oryantalizm.htm>; Rasch, Gustav, *19. Yüzyıl Sonlarında Avrupa'da Türkler*, Çev. Salihoğlu, Hüseyin, Yeditepe Yayınevi Yayınları, İstanbul 2004

<sup>8</sup> Kula, a.g.m., 2015, s. 41

<sup>9</sup>2012 verilerine göre Almanya'nın toplam nüfusunun 16,3 milyonu göçmen kökenlidir. Bunların da 1/3'ü Almanya'da doğmuştur. 18. 3'lük oranıyla bunlar arasında Türkler, en büyük guruptur. Bkz. Kula, Onur Bilge, *Eleştirel Avrupa Bilinci Eğitimi*, içinde, *The Seventh International Congress of Educational Research, "Educational Policy in the 21st Century: Evidence, Research, Values & Innovation"* 28 - 31 May, 2015 Muğla Sıtkı Koçman University, Muğla 2015, s. 45. Son 40 yılın ulaşım kolaylıkları nedeniyle, dünyanın çeşitli yerlerinden eğitim almak amacıyla gelişmiş Batı ülkelerine gelenler de, daha sonra kalmaya karar vermişler ve bu da bu ülkelerin çokkültürlülüğünü güçlendiren bir durum olmuştur.

Bu çok kültürlü toplumlardaki çeşitli düzeylerde var olan sorunlardan yola çıkan, yanyana yaşayan kültürlerin birbirlerine ilişkin önyargılarını yok etmeyi ve daha barışçıl bir yaşamı hedefleyen “*kültürlerarası eğitim*” ve “*çokkültürlü eğitim*” çalışmaları o ülkelerde çağın gereklilikleri olarak yoğun şekilde sürdürülmektedir.

Kültürel kökleri farklı insan topluluklarının son 40-50 yıldır biraraya gelmesiyle oluşan toplumlarda, çokkültürlü eğitim yoluyla kültür kaynaklı sorunlara çare olmak amaçlanmaktadır. Farklı kültürel köklere ve ufuklara sahip toplumsal grupların hoşgörü ve anlayış içinde birlikte yaşamı amaçlanmaktadır.<sup>10</sup> “*Kültürlerarası eğitim*” ve “*çokkültürlü eğitim*”, geçmişin sancılı dönemlerini bugün az da olsa hafifletmektedir. Ancak Almanya’da halkın çoğunluğunu temsil eden siyasi parti yetkilileri, bu çokkültürlü toplum yapısını tanımamakta ve var olan sorunları görmemekte hala ısrar etmektedirler. Özellikle Yabancılar Yasası’ndaki kesin çizgiler, farklı dine inanan ve farklı bir kültürel çevreden gelen Türkiyeli göçmenlerin sosyal ve kültürel yaşama katılımlarını zorlaştırmaktadır ve Alman toplumuyla bütünleşmesinin önündeki en büyük engel olarak durmaktadır. Önde gelen siyasetçilerin ve 2004 yılında Almanya Başbakanı Angela Merkel’in de “multi-kulti başarısızlığa uğramıştır”<sup>11</sup> sözü varolan toplumsal gerçekliğe karşı gelişin ve çokkültürlü toplum yapısını küçümseyişin en üst düzeydeki açık ifadesi olmuştur. Ancak Merkel daha sonra buna benzer çıkışlarını yumuşatmıştır. Örneğin 31 Aralık 2014’te Almanya’daki İslam karşıtlığının olumsuz yanlarını da vurgulamıştır.<sup>12</sup>

Thilo Sarrazin’in, Türklerin Alman toplumuyla bütünleşmesinin mümkün olmadığını, kültür şoku yaşadıkları ve bütünleşmede başarısız olmaya mahkûm olduklarını anlattığı 2010 yılında yayımlanmış “Deutschland schafft sich ab” adlı kitabı kısa sürede en çok satanlar listesine girmiştir ve hala da listede yerini korumaktadır.<sup>13</sup> Buna karşın, Almanya’nın çokkültürlü toplum yapısının ve sorunlarının bir gerçeklik olarak ortada durduğunu ve geleceği gören bazı Alman ve Türk yazarlar ve uzmanlar, eser ve çalışmalarında anlaşma zorluklarını beraberinde getiren, barışçıl diyalog önündeki en önemli sorunlardan birini oluşturan ve hayatı çekilmez kılan bu önyargı ve olumsuz imgeleri ele almışlar ve bunların gençler üzerindeki zararlarına önemle dikkat çekmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda üç Alman

<sup>10</sup> Çakır, Mustafa, Almanya İle Belkili İlişkilerimizi Etkileyen Değişkenler, içinde Öztürk, A.O, Gülmüş Z., Akpınar Dellal, N.(Yay.). Alman Dili Edebiyatı ve Kültürü Üzerine Araştırmalar: Prof. Dr. Hüseyin Salihoğlu Armağanı, Ankara 2011: Barış Kitap, s. 378-400, s. 7

<sup>11</sup> Kula, Onur Bilge, *Almanya’da Türk Kültürü, Çok-kültürlülük ve Kültürlerarası Eğitim Bağlamında*, Çev. Aytekin Keskin, İstanbul 2012, s. 15

<sup>12</sup> Kula, Onur Bilge, Eleştirel Avrupa Bilinci Eğitimi, içinde, The Seventh International Congress of Educational Research, "Educational Policy in the 21st Century: Evidence, Research, Values & Innovation" 28 - 31 May, 2015 Muğla Sıtkı Koçman University, Muğla 2015, s. 43

<sup>13</sup> Kula,, a.g.e., 2012, s. 12, 16

çocuk edebiyatı yazarı Manfred Mai, Isolde Heyne ve Horst Bosetzky'nin eserlerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Manfred Mai'in „Moni mag Murat“ (1994) adlı eserinde, Isolde Heyne'nin „Yıldız heißt Stern“(1994) ve Horst Bosetzky'nin „Heißt du wirklich Hasan Schmidt?“ (1984) adlı gençlik romanlarında, önyargılar ve Türklere ilişkin olumsuz imgeler, bilinçli bir şekilde eser kurgularının ayrılmaz parçaları olarak sunulmuştur. Anılan her üç gençlik romanında da, Türk-Alman diyalogunun önündeki en büyük engel olarak önyargılar ve kalıpyargılar önplana çıkarılmıştır. Bu gençlik romanlarında çokkültürlü toplum yapılarında önyargıların, olumsuz imgelerin ve buna bağlı olumsuz tutum ve davranışların çocuklar ve gençler üzerinde açacağı yaralar çok yönlü olarak deşifre edilmeye çalışılmıştır. Bu Alman yazarların yanısıra, Almanya'nın çokkültürlü toplum yapısını ve yaşanan sorunları iyi tanıyan Türk yazarlar Yüksel Pazarkaya ve Haldun Taner'in de bazı eserlerinde Türk-Alman diyalogu sorunları ve önyargılar geniş yer tutar. Pazarkaya ve Taner, birçok eserinde, her iki kültür arasında yaşanan diyalog sorunlarını ve önyargıları, tarihsel bağlarını da göz önünde bulundurarak sergilerler. Eserlerinde karşılıklı önyargıları ve olumsuz peşin tutumları ele alır ve her iki kültür çevresine ait insanların, birbirlerini daha iyi tanımasını ve önyargılı davranmamaları gerektiğini önemle vurgularlar.

Diğer taraftan araştırmacı yazarlar Monika Tworuschka<sup>14</sup> ve Margret Spohn, 1980'li yıllarda Almanya'da okullarda okutulan tarih kitaplarında önyargılar konusunu araştırmışlar ve tarih derslerinde bizzat birçok tarihsel kökenli önyargı ve olumsuz imgenin gençlere aktarıldığını saptamışlardır. Örneğin Margret Spohn “Her Şey Türk İşi. Almanların Türkler Hakkında 500 yıllık (Ön)yargıları” adlı çalışmasında Almanya'da 1963-1986 yılları arasında yayımlanmış ve tarih dersinin ilk başladığı 5. ve 6. sınıf öğrencileri için hazırlanmış 6 tarih kitabını incelemiş ve kitaplar da Türklerle ilgili hayli çok sayıda önyargılarla karşılaşmıştır. Margret Spohn'a göre, irdelediği tarih ders kitaplarında saptadığı, “Haç ve Hilal” (*Wir erleben die Geschichte*), cilt 1, 1976, s. 89), “Karl Martell Arapları yeniyor” (*Wir erleben die Geschichte*), cilt 1, 1976) ve “Avrupa'ya saldırı” (*Bsv Geschichte 1 N*, cilt ½ 1986, s. 98) gibi bazı başlıklarla, İslâm dininin Avrupa'yı hala tehdit ettiği imgesi yaratılmaktadır. 8. ve 9. sınıf tarih kitaplarında ise Türkler – *Viyana Önünde Türkler* gibi - savaş çağrışimleri yaratan bağlamlarda ele alınmıştır. Ona göre bu dönemin tarih ders kitapları, önyargıların yıkılması bir tarafa, önyargıları beslemektedirler.<sup>15</sup> Spohn, genel olarak çalışmasında metin başlıklarının, “*genellikle Batının, Doğu tarafından askerî ve/veya dinsel tehdit altında*

<sup>14</sup> Tworuschka, Monika, *Analyse der Geschichtsbücher zum thema Islam*, Studien zur Internationalen Schulbuchforschung, Schriftenreihe des Georg-Eckert-Instituts Bd. 46, Braunschweig 1986

<sup>15</sup> Daha fazla bilgi için bkz. Margret Spohn, *Her Şey Türk İşi. Almanların Türkler Hakkında 500 yıllık (Ön)yargıları* (Alles Getürkt) Çev. Leyla Serdaroğlu, İstanbul 1996: Yapı Kredi Yayınları, s. 131 vd.



olduğunu” ve “karşılıklı tarihin, savaşlarla ve hesaplaşmalarla” belirlendiği imgesini verdiği sonucuna varıyor.

“Çirkin Öteki, Avrupa Yolunda” adlı yazısında Eberhard Seidel ise, Almanya’da hâlihazırda var olan Türklerle ilgili önyargıların, toplumun çokkültürlü yapısındaki karmaşık gerçeklikten çok uzak olduğunu dile getirmiştir. Almanya’da Türklerle ilişkilendirilmeyen sorun olmadığını, nedeni Türklere maledilmeyen hemen hemen pek az sorun bulunduğunu belirtmektedir. Türkler, konut eksikliği, kadına baskı, kentlerde suç işleme eğilimi, şiddet, işsizlik, politik anlamda aşırı uçlara eğilimli olma ve eğitim eksikliği gibi pek çok sorunla özdeşleştirilmektedir. Fakat bu, ona göre Almanlar için gerçekten uzak ve gerçekçi olmayan son derece pratik bir çözüm yoludur.<sup>16</sup>

Hans-Ulrich Wehler, Helmut Schmidt, Peter Glotz, Edmund Stoiber, Werner Langen gibi Alman siyasetinin önde gelen isimleri ise birçok kez Türklere ilişkin önyargılarını doğrudan dışavurmuşlar ve Türk-Alman diyalogunun önündeki en büyük engelin önyargılar ve olumsuz imgeler olduğunu söylemleriyle kanıtlamışlardır. Bunlar arasında Hans-Ulrich Wehler, Türkiye ve Türk insanı hakkında Almanya’da günümüzde avrupamerkezci bakış açısıyla sivrilen bir tarihçidir, Türkler konusunda önyargılı ve olumsuz bakış açısıyla dikkatleri üzerine çekmiştir.

Hans-Ulrich Wehler’ “Türk Sorunu” (“Das Türkenproblem”)<sup>17</sup> başlıklı yazısında, Hıristiyan geleneklerinin Avrupalı insanın hem özel yaşamını, hem de kamusal yaşam alanını etkisi altında bulundurduğu gerçeği bir tarafa itilemez” der ve Osmanlı’nın 450 yıl Hıristiyan Avrupa’ya karşı sürdürdüğü savaşların ve Viyana kapılarına kadar dayanmalarının, Avrupalı halkın ortak bilincinde halâ korunduğuna dikkat çeker. Ona göre, Almanya’da radikal örgütlerde birleşmiş 32 000 Müslüman Türk vardır ve bunlar Federal ülkede oldukça sorun yaratmaktadırlar. Avrupa kamuoyuna, “11 Eylül nasıl unutulabilir ki?” ve “İşgücünün yüzde 30’u işsiz olan bir ülkenin insanları nasıl Avrupa Birliği’ne salınabilir ki?” sorularını yöneltir. Ona göre, Müslüman azınlık ve gruplar Avrupa’nın her yerinde asimile edilememektedir. Almanya’da bugün yaşananlar bir “yabancı sorunu” olmaktan çok, “Türk Sorunu”dur.<sup>18</sup>

Çokkültürlü toplum yapıları ve kültürlerarası eğitim üzerinde durulan bir dönemde. Wehler’in açıklamaları, Almanya’daki Türk kökenlilere bakışın doğrudan tarihsel

<sup>16</sup> Seidel, Eberhard, Das hässliche Andere. Auf dem Weg nach Europa (3): Die Gegner eines türkischen EU Beitritts missbrauchen das Land am Bosphorus, um sich von ihrer eigenen Geschichte zu distanzieren (Kommentar),, taz Nr. 6919 vom 2.12.2002, Seite 13, 241 Zeilen.

<sup>17</sup> Wehler, Hans-Ulrich, Das Türkenproblem, Die Zeit 38/2002

<sup>18</sup> Wehler, Hans-Ulrich, Das Türkenproblem, Die Zeit 38/2002

önyargularla belirlendiğini kanıtlamaktadır. Onun açıklamaları, Almanya’da bu yönde düşünen kişi ve çevrelerin sesi olmaya devam etmekte ve önyarguların bilinçyüzeyinde tutulmasına hizmet etmektedir. Wehler’in hem yazısının başlığında hem de yoğun olarak yazının içeriğinde kullandığı “Türk Sorunu” kavramı da aslında oldukça eskidir. Wehler’in yazısı, bu kavramın halâ günümüzde Avrupalı birçok insanın bilinçaltını meşgul ettiğine kanıttır. Wehler’in kendisi bizzat, “Türk Sorunu”nun Avrupalı halkın ortak belleğinde halâ korunduğunu savlar.<sup>19</sup>

Federal Almanya CSU Başkanı Edmund Stoiber de Türk kültürünü Avrupa’ya ait görmeyenler arasındadır.<sup>20</sup> Federal Almanya Eski Başbakanı Helmut Schmidt’in düşüncelerinin de, Wehler ve Stoiber’inkinden pek farklı olmadığını söylemek mümkündür. Schmidt de, Avrupa’daki Müslüman Türk nüfusunun, Almanya ve Avrupa Birliği ülkeleri için çok büyük tehdit oluşturduğunu vurgulamış ve Türklere karşı önyargularını açıkça dışavurmuştur.<sup>21</sup> Wehler, Stoiber ve Schmidt gibi Türk karşıtı tutum sergileyen Avrupalılar, geçmişte ve özellikle de 19. yüzyılda Türklere atfedilen oryantalist önyargı ve imgelerin bilinçaltından bilinçyüzeyine çıkarılması uğraşısı ve çabasını göstermekte ve Almanya ve Avrupa’daki göçmen Türklere bakışı da olumsuz etkilemektedirler. Önde gelen tarihçi ve siyasetçilere ait bu görüşler göz önünde bulundurulduğunda, eski Avrupamerkezci ve oryantalist bakış açısının Avrupa’da sık sık dirilişe geçtiği açıktır. Zira Feridun Timur, aslında yeniden dirilmekten de bahsedilemeyeceğinden, zira Avrupalıların Türklere ilgili bilgisi çok uzun yıllar içinde çetin iktidar mücadeleleriyle şekillendiğinden, söylemlerin hayat bulduğu köklerin de “sağlam” olduğundan bahseder.<sup>22</sup>

Göçmen Türklerin Avrupa’ya göç bağlamında gitmesini, yerleşmesini ve kalıcı olmaları durumunu son 30 yılda “kaleyi içten fethetme” olarak yorumlayanların sayısının da hiç de az olmadığına tanık olunmuştur.

---

<sup>19</sup> Osmanlı Devleti’nin Avrupa’da altı yüzyıl süren hakimiyeti sonucunda Avrupa’da bir “Türk Sorunu” (“die Türkenfrage”, “das Türkenproblem”) kavramı oluşmuş ve Avrupalılar için Türklerin güçlü bir tehdit unsuru olarak algılanması nedeniyle de bu kavram geçen yüzyıllarda oldukça sık kullanılmıştır. Ondokuzuncu yüzyılda yaşayan birçok oryantalist yazar, “Türk Sorunu” çerçevesinde farklı dine inanan ve farklı bir kültürel çevreye ait olan Türkleri, Avrupa’dan çıkarılması gereken bir halk olarak görmüştür. Onlara göre Asyalı bir halk olan Türklerin Avrupa’dan çıkarılmasının başarılması durumunda, “Doğu sorunu”, dolayısıyla “Türk Sorunu” çözüme kavuşturulmuş olacaktır. Bu kavram bugün de bilindik nedenlerle kullanılmaktadır. “Türk Sorunu” kavramı çözümlenmeye çalışıldığında, bu kavramın içinin Türklere ilişkin pek çok kalıpyargı ve önyargılardan oluşan olumsuz imgelerle dolu olduğu görülmektedir. Bkz. Göllner, Carl, *Turcica. Die Türkenfrage in der öffentlichen Meinung Europas im 16. Jahrhundert*, Bd. 3, Baden Baden 1978; Wehler, Hans-Ulrich, *Das Türkenproblem*, *Die Zeit* 38/2002; Kula, Onur Bilge, *Batı Düşününde Türk ve İslam İmgesi*, İstanbul 2002: Buke Yayınları.

<sup>20</sup> *Neue Zürcher Zeitung*, 7. Oktober 2004; 16. November 2004 tarihli [www. FAZ.net](http://www.FAZ.net).

<sup>21</sup> Timur, Feridun, *Avrupamerkezci Söylemde Monolitik Türkiye İmajının Değişmezliği*, *Türkiye ve Siyaset Dergisi*, Mart-Nisan 2001.

<sup>22</sup> Timur, Feridun, *Avrupamerkezci Söylemde Monolitik Türkiye İmajının Değişmezliği*, *Türkiye ve Siyaset Dergisi*, Mart-Nisan 2001.



Son on yıllarda Almanya’da ortaya çıkan “Batı’nın İslamlaşmasına Karşı Yurtsever Avrupalılar Hareketi”nin kısaltmasıyla anılan Pegida Hareketi de<sup>23</sup>, bugün yabancılar açısından korkutucu bir yükseliş göstermiştir. Bu hareket kitlesel bir düşmanlığı körüklemektedir ve önünün alınması gereği Almanya’daki sağduyulu politikacı ve aydınlar tarafından önemle vurgulanmaktadır.

Bunların dışında, Almanların Türklere karşı önyargıları, onlar hakkında birçok fıkra üretilmesine de yol açmıştır. Türklere ilişkin fıkraların çoğu insancıl olmayan aşağılayıcı bir takım özellikler göstermektedir. Bu fıkraları, Osman Toklu “Das Türkenbild bei den deutschen Witzen im Internet” adlı 2005 yılına ait bir çalışmasında<sup>24</sup> önyargılar ve Türk imgesi açısından incelemiştir. Fıkralar bugün hala güncelliğini korumaktadır ve içinde Türklere ilişkin sayısız kalıpyargı ve önyargı barındırmaktadır.

Özetle Avrupa’da yaşayan göçmen Türklerin, Avrupalı halklarla bütünleşmesinin önündeki en büyük ve en çetin engellerden birinin tarihten miras alınan Türklere ilişkin önyargı ve imgeler olduğu söylenebilir.

Burada ele alınan, çoğu da Almanlara ait olan ve Türkler karşısındaki tutumları açığa vuran tüm araştırma sonuçları, çalışmalarında “Batı’nın kafasında tamamen değişmeyen bir Doğu vardır”<sup>25</sup> diyen E. Said’i, *İslâm ve Batı: Bir Seruvenin Tarihi Üzerine Notlar (III)* adlı yazısındaki, “günümüz Batı ülkelerinde hakim olan ve Batılı medya kuruluşları aracılığıyla bütün dünyaya ihraç edilen İslâm ve Müslüman imajının, Oryantalizmden bağımsız anlamak imkânsız derecesinde zor”<sup>26</sup> diyen Halil Akgün’ü<sup>27</sup>, “Avrupalının Türklere ilişkin 19. yüzyılda gelişen bakışı, günümüz Türk imgesini büyük ölçüde belirlemektedir”<sup>28</sup> diyen Davison’u ve benzer görüş bildiren diğer araştırmacıları da haklı çıkarmaktadır.

Tüm bunlar gösteriyor ki, Almanya’daki Türk göçmenler, diğer göçmenlerden farklı olarak geçen göçmenlik sürecinde daha çok diyalog sorunu yaşadılar, önyargılara ve haklarında peşinen kabul gören düşüncelere karşı da mücadele vermek zorunda kaldılar. Geçmişten kaynaklanan tüm olumsuz düşünceler ve davranışa yansıyan tutumlar, Türkiye kökenli göçmenlerin Alman toplumu ile barışçıl birlikte yaşamını çoğu zaman engellemekte, kendi içine kapanmalarına yol açabilmekte, bununla da kalmayıp Almanların geçmişten

<sup>23</sup> Deutsche Welle von 16.12.2014, <http://www.dw.com/de/pegida/t-18133486>

<sup>24</sup> Toklu, Osman, “Das Türkenbild bei den deutschen Witzen im Internet”, IX. Internationales Germanistensymposium, Tagungsbeiträge, 3–7 Mai 2005 Eskişehir, Gülen Ofset, Eskişehir, 2005, S. 445-451.

<sup>25</sup> Said, Edward, Oryantalizm, <http://www.yuksekedef.com/kozet/sosyal/oryantalizm.htm>.

<sup>26</sup> <http://www.holycross.edu/departments/religiousstudies/ikalın/Turkish/Islam-ve-Bati-III.htm>, 08.12.2005.

<sup>27</sup> <http://www.holycross.edu/departments/religiousstudies/ikalın/Turkish/Islam-ve-Bati-III.htm>, 08.12.2005.

<sup>28</sup> Davison, Roderic H., Türkiye’nin Batı’daki Tarihsel İmajı, *Tarih ve Toplum*, cilt 19, sayı 109, Ocak 1993 Aylık Ansiklopedik Dergi, s. 34-38, s. 35.

günümüze kadar süregelen ve Türklere ilişkin olumsuz özellikler taşıyan önyargılarını ve olumsuz imgeleri beslemekte ve karşılıklı diyalogu sekteye uğratabilecek biçimde körüklemektedir. Bu türden tutum ve görüşler, önyargı ve olumsuz imgelerin sürekli bilinç düzeyinde tutulmasına ve süreğenleşmesine destek vermektedir. Gerçek deneyim ve ilişkilere dayanmayan önyargı ve imgeler, böylece toplumsal ayrımcılığın en önemli besleyen unsuru olarak kalmaktadırlar.<sup>29</sup>

Kültürlerin ve toplumların sürekli değişim içinde olduğu bilimsel gerçeğine aykırı bir biçimde deneyim ve izlenimlerle elde edilmiş yeni gerçeklere karşı direnç oluşturan önyargılar ve imgelere rağmen, Alman karar mekanizmasındaki yetkililer tarafından eğitim sisteminde tek-kültürlü yapının özenle korunmaya çalışılmasına, zaman zaman saldırılara uğramalarına ve tüm anılan önyargı ve olumsuzluklara rağmen, Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenler birlikte yaşadıkları Alman kültürü ile etkileşim içinde yeni bir arakültür oluşturmuşlar ve gelecekte de yaşamın birçok alanında bütünleşme istenc ve eğilimindedirler. Almanya’daki çokkültürlü ortam, daha insancıl, daha hoşgörülü ve daha barışçıl ve eşitlikçi bir gelecek vadetmektedir. Çünkü birarada yaşama, etkileşimi de beraberinde getirmektedir. İkinci ve üçüncü kuşak Türk kökenli göçmenler, bugün artık anadil seviyesinde Almanca bilmekte ve toplumda iyi sosyal statüler elde etmektedirler. Araştırmalar, Avrupa’da ve Almanya’daki göçmen Türklerin büyük çoğunluğunun Alman vatandaşlığına başvurduklarını, yaşadıkları ülke insanlarıyla yaşamın birçok alanında birarada bulunma, komşuluk yapma şeklinde toplumla bütünleşme istencinin arttığını ortaya koymaktadır.<sup>30</sup>

Hiçbir kültürün diğerine tıpatıp uyması veya bir bireyin hayatını sonradan tanıştığı bir kültüre tamamen uyumlaştırması beklenemez. İngiltere Başbakanı David Cameron, Türkleri geleneklerine bağlılıkla suçlayan Avrupalıları eleştirmiş ve Avrupalılar anlamalıdır ki, “*bir halkın kültürü ve gelenekleri onun hazinesidir*” ve kendisine saygı duyan bir halk geleneklerini öyle kolay bırakmaz, demiştir.<sup>31</sup> Mustafa Çakır’ın da belirttiği üzere, 21. yüzyılın Almanya’daki gibi çokkültürlü toplum yapıları, karşılıklı anlayış, güven ve saygıya dayalı bir birlikte yaşama kültürü oluşturmayı gerekli kılmaktadır.<sup>32</sup> Bu da ancak farklılıklar karşısında hoşgörülü ve eşitlikçi bir anlayış temelinde gerçekleşebilir.

<sup>29</sup> Kula, Onur Bilge, a.g.e., 2012, s. 3 vd

<sup>30</sup> Kula, Onur Bilge, a.g.e., 2012, s. 21 vd.

<sup>31</sup> Caldwell, Christopher, Why Turkey sits outside the tent, Financial Times Gazetesi, 31 Temmuz 2010

<sup>32</sup> Çakır, Mustafa, Almanya İle Belkili İlişkilerimizi Etkileyen Değişkenler, içinde Öztürk, A.O, Gülmüş Z., Akpınar Dellal, N.(Yay.). Alman Dili Edebiyatı ve Kültürü Üzerine Araştırmalar: Prof. Dr. Hüseyin Salihoglu Armağanı, Ankara 2011: Barış Kitap, s. 378-400, s. 11

Tarihten miras alınan önyargı ve imge unsurlarının tüm detaylarıyla incelenip olası kökenlerinin ardına düşülmesi ve bugünün karşılıklı insan ilişkilerinde belirleyici olamayacağı gerçeği önemle vurgulanmalı ve kültürlerarası eğitim yoluyla da bunun eğitiminin verilmesi gerekir. Gelecekteki yüzyıllar herşeyden önce barış ve dostluğun yüzyılları olarak planlanmalı, kafalardaki eskimiş kalıpyargı, önyargı ve imgeler bir tarafa bırakılarak, güncel ilişkiler yeni gerçekler temelinde şekillendirilmelidir. Verilecek kültürlerarası ve eşitlikçi bir eğitim ile, hoşgörülü ve barışçıl bir birlikte yaşama kültürü desteklenmelidir. İleri gelen Alman siyasi karar organları da, daha eşitlikçi ve daha kucaklayıcı eğitim yaklaşımlarını benimsemelidir. Önyargılar, genellikle en çok çocukluk döneminde edinilmektedir ve yanlış öğrenmelerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle ilk olarak çocuklara ve gençlere verilen eğitim sorgulanmalı, çağın barışçıl gereklerine uygun daha nitelikli bir eğitim çabası verilmelidir.

#### KAYNAKLAR

- Akpınar Dellal, Nevide, *Türkenbild in den deutschsprachigen ‚Newen Zeitungen‘. Zur Wahrnehmung der Türken im deutschsprachigen Gebiet am Beginn der Frühen Neuzeit*, Saarbrücken, Kasım 2010: Südwestdeutscher Verlag, 334 Sayfa.
- Akpınar Dellal, Nevide, *Türk Sorunu, Asya-Avrupa Ekseninde Türkler*, İstanbul 2006: Buke Yayınları.
- Caldwell, Christopher, Why Turkey sits outside the tent, Financial Times Gazetesi, 31 Temmuz 2010
- Çakır, Mustafa, Almanya İle Belkili İlişkilerimizi Etkileyen Değişkenler, içinde Öztürk, A.O, Gülmüş Z., Akpınar Dellal, N.(Yay.). *Alman Dili Edebiyatı ve Kültürü Üzerine Araştırmalar: Prof. Dr. Hüseyin Salihoğlu Armağanı*, Ankara 2011: Barış Kitap, s. 378-400
- Davison, Roderic H., Türkiye'nin Batı'daki Tarihsel İmajı, *Tarih ve Toplum*, cilt 19, sayı 109, Ocak 1993 Aylık Ansiklopedik Dergi, s. 34-38.
- Deutsche Welle von 16.12.2014, <http://www.dw.com/de/pegida/t-18133486> (Erişim: 08.12.2015)
- <http://www.holycross.edu/departments/religiousstudies/ikalın/Turkish/Islam-ve-Bati-III.htm> , (Erişim: 08.12.2010)
- Göllner, Carl, *Turcica. Die Türkenfrage in der öffentlichen Meinung Europas im 16. Jahrhundert*, Bd. 3, Baden Baden 1978.
- Kula, Onur Bilge, *Batı Düşününde Türk ve İslam İmgesi*, İstanbul 2002: Buke Yayınları.
- Kula, Onur Bilge, Eleştirel Avrupa Bilinci Eğitimi, içinde, *The Seventh International Congress of Educational Research, "Educational Policy in the 21st Century: Evidence, Research, Values & Innovation"* 28 - 31 May, 2015 Muğla Sıtkı Koçman University, Muğla 2015, s. 28-45.
- Kula, Onur Bilge, *Almanya'da Türk Kültürü, Çok-kültürlülük ve Kültürlerarası Eğitim Bağlamında*, Çev. Aytekin Keskin, İstanbul 2012.
- Neue Zürcher Zeitung*, 7. Oktober 2004
16. November 2004 tarihli [www. FAZ.net](http://www.FAZ.net).
- Rasch, Gustav, *19. Yüzyıl Sonlarında Avrupa'da Türkler*, Çev. Salihoğlu, Hüseyin, Yeditepe Yayınevi Yayınları, İstanbul 2004.

- Said, Edward, Oryantalizm, içinde  
<http://www.yuksekhedef.com/kozet/sosyal/oryantalizm.htm>.
- Scholtze, Christian A., *Die orientalische Frage in der öffentlichen Meinung des 16. Jahrhunderts*. Frankenberg 1880
- Zacharias, Ernst Ludwig/Reinelt, Herbert, *Lehrbuch für den Literaturunterricht in den Klassen 8-10. Zur Entwicklung der Literatur und bedeutender Dichterpersönlichkeiten*. Volkseigener Verlag. Berlin 1974.
- Schulzki-Haddouti, Christiane, *Identität und Wahrnehmung bei Ida von Hahn-Hahn und Ida Pfeiffer anhand ihrer Orientberichte, Diplomarbeit im Studiengang Kulturpädagogik, Hildesheim 1995*.
- Seidel, Eberhard, Das hässliche Andere. Auf dem Weg nach Europa (3): Die Gegner eines türkischen EU Beitritts missbrauchen das Land am Bosphorus, um sich von ihrer eigenen Geschichte zu distanzieren (Kommentar), *taz Nr. 6919* vom 2.12.2002, Seite 13, 241 Zeilen.
- Spohn , Margret, *Her Şey Türk İşi. Almanların Türkler Hakkında 500 yıllık (Ön)yargıları (Alles Getürkt) Çev. Leyla Serdaroğlu, İstanbul 1996: Yapı Kredi Yayınları*.
- Timur, Feridun, *Avrupamerkezci Söylemde Monolitik Türkiye İmajının Değişmezliği, Türkiye ve Siyaset Dergisi*, Mart-Nisan 2001.
- Toklu, Osman, “Das Türkenbild bei den deutschen Witzen im Internet”, IX. Internationales Germanistensymposium, Tagungsbeiträge, 3–7 Mai 2005 Eskişehir, Gülen Ofset, Eskişehir, 2005, S. 445-451.
- Tworuschka, Monika, *Analyse der Geschichtsbücher zum thema Islam*, Studien zur Internationalen Schulbuchforschung, Schriftenreihe des Georg-Eckert-Instituts Bd. 46, Braunschweig 1986.
- Wehler, Hans-Ulrich, Das Türkenproblem, *Die Zeit* 38/2002.